

פרק שמיני – האשה

משנה. שחט עליה בעלה ושחט עליה אביה תאכל משל בעלה, ודוקא כששחט בעלה עליה לא תאכל משל אביה אף אם גם הוא שחט עליה, שכן היא מעדיפה לאכול עם בעלה ושחיטתו נחשבת עבורה כמחאה על שחיטת אביה לומר בשלו אני רוצה, אבל אם רק אביה שחט עליה ולא בעלה, תאכל משל אביה אף שהיא נשואה, וכמבואר להלן (פח, א) שאדם שוחט עבור בנו ובתו הגדולים בסתם כל שלא מיחו בפירוש (שפת אמת).

מי שחציו עבד וחציו בן חורין לא יאכל משל רבו, דמסתמא לא היתה דעת רבו למנות את חלק הבן חורין שבו על פסחו (רש"י). ואין לפרש שהטעם הוא משום שאין דעת העבד שצד הבן חורין שלו ימנה בשל הרב (וכמו שפירש רש"י לגבי עבד של שני שותפין, שאין דעת כל שותף שהחצי שלו ימנה אצל השותף השני). שכן משנתנו מדברת באופן שלא שחט לעצמו, שאם שחט, פשיטא שלא יאכל משל רבו, שאין לך מחאה גדולה מזו, וכיון שלא שחט ודאי דעתו לצאת בשל האדון כדי שיוכל לקיים מצות אכילת קרבן פסח, ועל כרחק הטעם משום שאין דעת האדון למנותו (צל"ח).

גמרא. שמעת מינה יש בריה, ויכולה האשה לברר אחר שחיטה באיזה קרבן היא חפצה ותאכל מקרבן זה, שכן נתברר למפרע שזו היתה דעתה גם בשעת השחיטה. והוצרכה המשנה לחדש כן גם ביתום ששחטו עליו האפוסטורפסין, שכן היה מקום לומר שדוקא באשה שהיא גדולה וברת דעת, יש לתלות שאם היא אומרת כעת שהיא רוצה לאכול מקרבן זה, הרי שגם אם היינו שואלים אותה בשעת השחיטה היתה אומרת כך, אבל ביתום קטן, שאין דעתו שלימה כל כך, לא נסמוך על מה שבורר כעת לומר שגם בשעת השחיטה היתה דעתו כך (צל"ח).

מאי רוצה בשעת שחיטה – ששאלה בשעת שחיטה ואמרה על איזה קרבן היא רוצה להתמנות (רש"י). ויש שכתבו שאינה צריכה לומר להם את דעתה קודם השחיטה, אלא כל שבשעת השחיטה היתה דעתה לאכול אצל אחד מהם, תאכל משלו (ר"י מלוניל, מאירי). ואם לא ביררה, לא תאכל לא משל זה ולא משל זה (תוס', שפת אמת בדעת רש"י, וראה להלן בשם תוס' ר"ד ורבינו דוד). ויש שכתב שיכולה לאכול מהקרבן שנשחט ראשון, שכן המינוי עליו חל גם בלא דין ביריה מדין 'זכין לאדם שלא בפניו', ומה שיכולה להתמנות ולאכול מהשני כשביררה שרוצה לאכול ממנו אף על פי שאין אדם נימנה על שני פסחים, הוא משום שכשאומרת כן נחשב כמחאה על הזכות שזיכו לה בראשון, ואין מזכין לאדם בעל כרחו [וממילא יכולה להתמנות על השני], ומחאה זו למ"ד אין ביריה צריכה להיות בשעת השחיטה, ולפיכך אינה יכולה לאכול מהשני אלא אם כן ביררה דעתה בשעת השחיטה (שפת אמת).

ואף ברישא, כשהיא בבית בעלה ושחט עליה בעלה, יכולה למחות בשעת שחיטה ולומר שהיא רוצה בשל אביה, אלא שאם לא מחתה, אוכלת משל בעלה [מה שאין כן בסיפא, שאם לא פירשה אינה אוכלת לא משל זה ולא משל זה (כדעת התוס' הג"ל) (תוס' ר"ד, רבינו דוד)].

כאן ברדופה לילך כאן בשאינה רדופה – במשנתנו מדובר באשה שאינה רדופה לילך תמיד לבית אביה משום שבית בעלה חביב עליה, ולפיכך ברגל ראשון הוא ספק ובשאר הרגלים תאכל משל בעלה, ובברייתא מדובר ברדופה לילך לבית אביה,

ולפיכך ברגל ראשון תאכל משל אביה ובשאר הרגלים הוא ספק (רש"י). ויש שכתבו שכל הנשים רדופות לילך להגיד לבית אביהן כשנמצאו שלמות בבית חמיהן, והמשנה מדברת באופן שברגל ראשון לא הלכה לבית אביה, ולפיכך ברגל שני הוא ספק אם תלך [ומה שכתוב במשנה 'רגל ראשון', הכוונה לרגל הראשון שהולכת בו לבית אביה], או באופן שכבר הגידה את שבחה בבית אביה קודם הרגל, שאז יש ספק גם ברגל הראשון, והברייתא בסתם אשה ברגל ראשון, שבודאי תלך לבית אביה, ולפיכך אוכלת משלו [ולפי ביאור זה 'רגל ראשון' הוא כפשוטו] (תוס'). ויש שפירש שהמשנה מתפרשת לצדדים, שהרישא מדברת באינה רדופה, דהיינו שלא הוראתה שדעתה לילך לבית אביה ברגל, שאז אוכלת משל בעלה אפילו ברגל ראשון [אבל אם היא רדופה וברגל ראשון, תאכל משל אביה, וכדלהלן בברייתא], והסיפא מדברת ברדופה שכבר הלכה ברגל הראשון לבית אביה, ועתה ברגל שני שחט עליה בעלה, שעל אף שהיא רדופה הוא ספק, כיון שהמנהג היה לילך רק ברגל הראשון. והברייתא מדברת רק ברדופה, שאז ברגל ראשון ודאי תאכל משל אביה, וברגל שני הוא ספק (מאירי). וכל מה שיש להסתפק הוא דוקא אם הלכה לבית אביה, אבל אם נשארה בבית בעלה, בודאי כוונתה לאכול משלו (ליקוטי הלכות [לחפץ חיים] תורת הקדשים א).

כאן בשאינה רדופה, כלומר שבית בעלה חביב עליה ואינה ממחרת לילך לבית אביה (רש"י). ויש שפירשו, שהיא רוצה להגיד בבית אביה את שבחה שנמצאת שלימה בבית חמיה (תוס'). ולדבריהם המשך דברי רבי יוחנן 'דכתיב אז הייתי וגו'', הם המשך למה שאמרו לעיל שאשה רדופה להגיד שבחה בבית חמיה. אמנם לדעת המפרש טעם רדופה ואינה רדופה משום חביבות בית בעלה עליה, אין דברי רבי יוחנן המשך לדברי הגמ' שלפני כן, ולדעתו אין גורסים בגמ' את המילה 'דכתיב', אלא זה ענין בפני עצמו (רש"י ו'תוס' כתובות עא, ב).

תקראי איש ואל תקראי לי עוד בעלי אמר רבי יוחנן ככלה בבית חמיה ואל ככלה בבית אביה. כוונת הכתוב, שבבתי הכנסיות נחשבים ישראל שהם בבית אביהם, שהם באים לבקש תחנונים כבן מאביו, ובבתי המדרשות נחשבים הם ככלה בבית חמיה, כיון שעוסקים בהם בתורה, וכפי שדרשו [ראה לעיל (מט, ב)] את הכתוב 'מורשה קהלת יעקב' – 'אל תקרי מורשה אלא מאורסה', ואם עוסקים בתורה כראוי, אזי כשיוצאים מבית המדרש והולכים לבית הכנסת לשאול צרכיהם, דומים הם לכלה שנמצאה שלמה בבית חמיה ורדופה להגיד שבחה בבית אביה (חתם סופר).

אמר רבי יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד, עילם היא מדינתו של דינאל שלא זכה להרביץ תורה לרבים (רש"י), כיון שלא היו דורו עוסקים בתורה, ולא היה לו את מי ללמד (רש"י קידושין מט, ב).

בנייה הם בני חנוניה הם בני אברהם יצחק ויעקב. הזכיר את ישראל בשלושה כינויים, 'בניך' לומר שהם בנים למקום ואף אם חטאו יכול הקב"ה למחול להם, שכן אב שמחל על כבודו כבודו מחול, 'בני בחוניך' [ע"פ גירסת הרש"י] היינו שבחנת אותם במידת האמונה שהאמינו אבותיהם, שהלכו אחר ציווי ה' במדבר והאמינו בו ולא אמרו מאין נאכל ונשתה, ו'בני אברהם יצחק ויעקב' להזכיר שהבטיח להם שזרעם ירשו את הארץ (בן הידיע).